

Piotr Długosz

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0002-4875-2039>

piotr.dlugosz@up.krakow.pl

ROSYJSKA MŁODZIEŻ: CZYNNIK ZMIANY CZY STABILIZACJI?

RUSSIAN YOUTH: CATALYST FOR CHANGE OR STABILISATION?

DOI: 10.24917/ycee.10573

Abstrakt:

Celem niniejszego artykułu było scharakteryzowanie rosyjskiej młodzieży żyjącej w kraju, który od 24 lutego 2022 r. toczy wojnę z sąsiednią Ukrainą. Ze względu na trudność bezpośredniego dotarcia do grupy docelowej zastosowano metodę nieinwazyjną, czyli analizę danych zastanych. Do analiz brano sondaże reprezentatywne prowadzone wśród rosyjskiego społeczeństwa przez główne ośrodki badawcze: Levada-Center, VCIOM, Russian Field. Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że w takich sferach jak religia, stosunek do mniejszości seksualnych, stosunek do Zachodu, wykorzystywanie Internetu do zdobywania wiadomości czy zdrowie psychiczne młodzież znacznie się różni od starszej generacji i swoimi postawami wpisuje się w globalne trendy wyznaczone przez iGen. Pozytywna ocena władzy Putina oraz sytuacji w kraju, poparcie udziału Rosji w wojnie na Ukrainie, negatywny stosunek do Ukraińców są niemalże identyczne jak wśród starszej generacji. Rosyjska młodzież przyjmuje strategię konformistyczną wobec systemu i będzie kontynuowała kierunek rozwoju kraju zgodny z wytycznymi władzy.

Słowa kluczowe: Rosja, młodzież, luka pokoleniowa, pokolenie iGen, konformizm, analiza danych zastanych

Abstract:

The aim of this article is to characterise Russian youth living in a country which has been at war with neighbouring Ukraine since 24 February 2022. Considering the difficulty of directly reaching the target group, a non-invasive research method was applied, namely, secondary data analysis. The analyses included representative survey studies conducted among the Russian society by the main research centres: Levada-Center, VCIOM, Russian Field. Based on the conducted analyses, it may be asserted that in terms of religion, attitudes towards sexual minorities, views on the West, using the Internet for obtaining information, and mental health, Russian youth are significantly different from the older generation, and their attitudes align with global trends set by the iGen. Positive evaluations of Putin's rule and the country's situation, support for Russia's involvement in the war in Ukraine, and negative attitudes towards Ukrainians are almost identical to those of the older generation. Russian youth adopt a conformist strategy towards the system, and will continue the direction of the country's development in line with government directives.

Keywords:

Russia, youth, generation gap, iGen, conformism, secondary data analysis

Wstęp

Kiedy 24 lutego 2022 r. wybuchła pełnoskalowa wojna, oczy całego świat zwróciły się ku Ukrainie. Cześć obserwatorów zaczęła też się bacznie przyglądać rosyjskiej młodzieży za sprawą jej uczestnictwa w demonstracjach antywojennych. Młodzi Rosjanie, w reakcji na informację o rozpoczęciu zbrojnej inwazji na sąsiednie państwo, wyszli zaprotestować przeciwko wojnie, wychodząc na ulice wielu miast. Demonstranci licznie zgromadzili się w Moskwie, Petersburgu, Jekaterynburgu i wielu innych miejscowościach. Wedle zgromadzonych danych w 2022 r. w Rosji aresztowano około 20 tys. uczestników demonstracji antywojennych (*ОБД-Инфо*, 2022). Warto też dodać, iż w nieodległej przeszłości młodzież była najbardziej sceptyczna w ocenie władzy i częściej popierała protesty społeczne oraz uczestniczyła w protestach po aresztowaniu w 2021 r. Aleksieja Nawalnego i innych młodych polityków opozycji (*Болюков*, 2021).

Na początku wojny pokładano duże nadzieje w rosyjskiej młodzieży, przypuszczając, że będzie ona siłą, która swoimi protestami może przeszkodzić w inwazji rosyjskich wojsk na Ukrainę. Można by rzec, iż opinia publiczna przyjmowała założenia Karla Mannheim'a (2011), że młodzież jest sprawcą zmian, stanowi potencjał i siłę modernizacyjną.

Na ten fakt zwracali też uwagę rosyjscy badacze, twierdząc, iż wielu ma nadzieję na radykalną odnowę rosyjskiego reżimu politycznego dzięki młodzieży. Młode pokolenie w Rosji, podobnie jak w innych krajach, różni się od starszych pod wieloma względami: większość jego przedstawicieli charakteryzuje się późniejszym „dorastaniem”, zaangażowaniem w zdrowy tryb życia, aktywnym korzystaniem z technologii cyfrowych. Młodzi ludzie są bardziej tolerancyjni wobec osób LGBT, mają bardziej pozytywny stosunek do Zachodu i są bliżej zaznajomieni z zachodnią kulturą masową (*Болюков*, 2021).

W związku z powyższym powstaje uzasadnione pytanie, czy rosyjska młodzież będzie

czynnikiem zmiany systemowej i odmieni oblicze rosyjskiego społeczeństwa wrogo nastawionego do Ukrainy, europejskiego Zachodu oraz Stanów Zjednoczonych (*Российско...*, 2022), czy też raczej będzie kontynuować aktualny trend polegający na chęci zdominowania swoich sąsiadów i kierowaniu się w relacjach z krajami byłego bloku wschodniego neoimperialnymi resentymentami.

Pewne nadzieje dające szansę na zmianę kursu Federacji Rosyjskiej daje wiedza z zakresu socjologii młodzieży. Pamiętamy, że od dawna młodzież w socjologii jest postrzegana jako kategoria społeczna, która może wywoływać zmiany lub sprzyjać procesom modernizacji. Witold Wrzesień wskazywał, że wiek młodzieńczy kojarzy się z innowacyjnością, podmiotowością, siłą witalną zdolną do transgresji (Wrzesień, 2013, s. 26). Ponadto idealizm młodzieńczy oraz brak trwałego miejsca w strukturze społecznej mogą czynić z młodzieży rewolucjonistów i kontestatorów, burzących dotychczasowy ład i przyspieszających zmiany społeczne. Jak pisał Józef Chałasiński: „wiek młodzieńczy jest żywiołem, z którego żyją rewolucje społeczne. Wiek młodzieńczy jest wiecznie bijącym źródłem buntu przeciw światu gotowemu, zastanemu i skończonemu” (Chałasiński, 1969, s. 47). Podobnie młodzież postrzegała Krystyna Szafraniec, twierdząc, że młodzi mają więcej energii, są bardziej otwarci, krytyczni wobec świata, formułując bardziej dalekosiężne cele życiowe (Szafraniec, 2011).

W związku z powyższym powstaje pytanie: jaka jest rosyjska młodzież?

- Czy jest to potencjał zmiany, który może przeobrazić system autorytarny i powstrzymać agresję Federacji Rosyjskiej i jej władz na sąsiednią Ukrainę oraz inne państwa?
- Czy rosyjska młodzież jest podobna do starszej generacji, która ma skłonności autorytarne i jest wrogo nastawiona do swoich sąsiadów i Zachodu?
- W jaki sposób wywołana przez Rosję wojna na Ukrainie wpłynęła na młodzież?

Aby spróbować znaleźć odpowiedzi na powyższe pytania, zostanie przeprowadzona analiza

danych zastanych zgromadzonych przez główne ośrodki badawcze w Federacji Rosyjskiej. Należą do nich ВЛЦИОМ, Левада-Центр oraz Russian Field. Wtórna analiza danych ma te zalety, że jest tania, szybka i swoim zasięgiem może obejmować obszary, które badacz nie jest w stanie sam zbadać. Jednakże jej wadą jest przymus dostosowania swoich pytań badawczych i hipotez do struktury dostępnych danych (Babbie, 2003).

Biorąc pod uwagę plusy i minusy niniejszej metody, przypuszczamy, że materiał empiryczny zgromadzony przez główne ośrodki badań społecznych w Rosji pozwoli uzyskać odpowiedzi na postawione pytania badawcze.

Pokolenie Internetu

Wśród rosyjskich badaczy funkcjonuje przekonanie, że młodzież funkcjonuje w wirtualnym świecie Internetu, podczas gdy starsza generacja tradycyjnie korzysta z telewizji i programów ściśle dbających o propagowanie treści zgodnych z oficjalną narracją władzy. Jest to zgodne z ustaleniami Manuela Castellsa (2013), twierdzącego, że młodzież na całym świecie tworzy za pomocą sieci potencjał kontestacji i buntu, czego przejawem miały być rozpoczęte w Internecie protesty w państwach północnej Afryki (Arabska Wiosna), Hiszpanii (Indignados), Stanach Zjednoczonych (Occupy Wall Street).

Na podstawie sondażu Levada Center można sprawdzić, w jaki sposób rosyjska młodzież

dowiaduje się o wydarzeniach w kraju i na świecie. W tabeli 1 zostało przygotowane zestawienie, wskazujące na różnice pokoleniowe.

Z udostępnionych danych wynika, że najmłodsze pokolenie najczęściej czerpie informacje o kraju i świecie z portali internetowych i wideoblogów, a dwie najstarsze kohorty w wykorzystują tym celu głównie telewizję. Według analityków YouTube stał się platformą internetową, która pozwala wschodzącym politykom, aktywistom i dziennikarzem zdobyć uznanie milionów młodych widzów w całym kraju. Nowe osoby publiczne mogą zwracać się bezpośrednio do swoich odbiorców, omijając filtry kontrolowanych przez państwo kanałów telewizyjnych. Prowadzi to do istnienia dwóch równoległych wszechświatów z własnymi odbiorcami i własnymi bohaterami, przez co przepaść pomiędzy najmłodszymi Rosjanami a starszym pokoleniem staje się jeszcze głębsza (Болков и in., 2020).

Różnice pokoleniowe obserwuje się też na podstawie odpowiedzi na pytanie, skąd najczęściej badani dowiadują się o wydarzeniach w kraju i na świecie. W najmłodszej grupie wiekowej są to najczęściej sieci społecznościowe (64%), komunikator Telegram (41%), portale internetowe (40%), w najstarszej zaś generacji głównie telewizja (83%) (Левада-Центр, 2023a).

Widzimy zatem, że wśród rosyjskiego społeczeństwa pojawia się luka pokoleniowa. Młodzież zdominowana jest przez przekaz internetowy, starsza generacja uzyskuje zaś wiedzę na temat otaczającej rzeczywistości za pomocą telewizora.

Tabela 1

Jak często wykorzystuje dane źródło do zdobywania informacji z kraju, świata? (w % N=1600)

	Telewizja		Internet		Wideoblogi	
	Często	Rzadko	Często	Rzadko	Często	Rzadko
18-24	13	87	59	41	39	61
25-39	31	69	64	36	25	75
40-54	57	43	58	42	20	80
55+	74	26	40	60	7	93

Źródło: analizy własne na podstawie danych (Левада-Центр, 2023a)

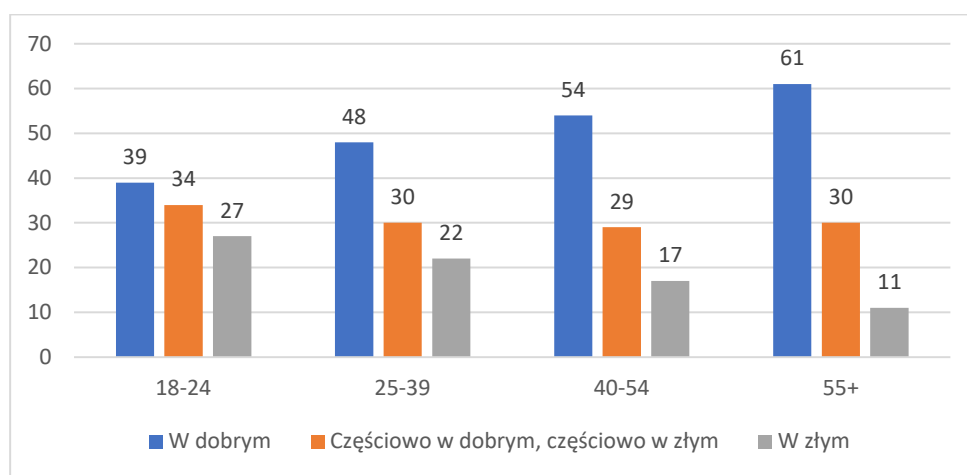
To oznacza, że młodszy Rosjanie mogą korzystać z wielu źródeł nie obciążonych przekazem propagandowym, a starsi żyją w świecie skonstruowanym przez Kreml. Aczkolwiek należy dodać, iż po wybuchu wojny z Ukrainą nastąpiły znaczne ograniczenia w dostępie do informacji przez Internet: zamknięto wiele niezależnych portali i stron. W 2022 r. w Rosji zamknięto 247 tys. stron internetowych. Najbardziej niebezpieczne dla rozpowszechniania informacji okazały się wówczas strony niezależnych mediów i organizacji praw człowieka oraz projekty, które omawiają wydarzenia na Ukrainie (BLIOM, 2022).

Ocena sytuacji w kraju

Na podstawie powyższych analiz na temat źródeł informacji można przypuszczać, że młodsza część społeczeństwa rosyjskiego funkcjonuje w cyberprzestrzeni, a druga w świecie stworzonym przez propagandę Kremla za pomocą podległej rządowi telewizji. Czy te podziały w odbiorze informacji będą generować odmienne oceny społecznej rzeczywistości?

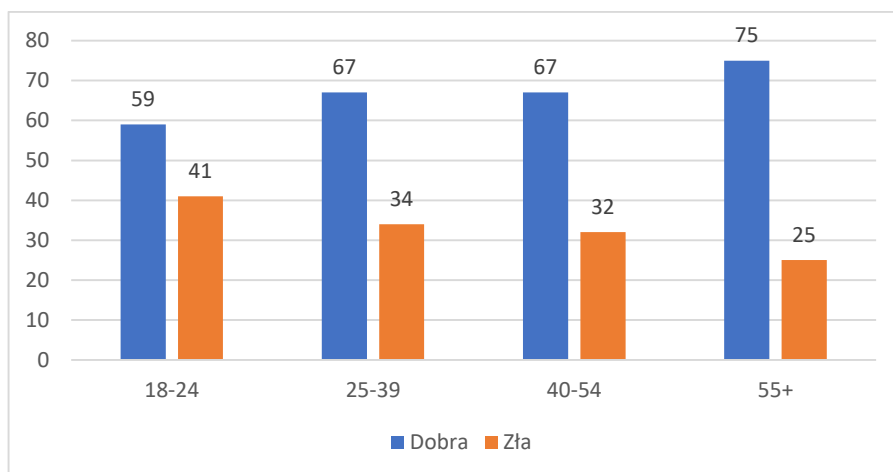
Wyniki prezentujące rozkład odpowiedzi na wykresie 1 pokazują, że większość respondentów uważa, iż sytuacja w kraju zmierza w dobrym kierunku. Jednakże młodzież częściej wykazuje postawy sceptyczne. Starsi są zdecydowanie większymi optymistami. Potwierdzają się przypuszczenia, że odmienny przekaz na temat tego, co wokół, może się ujawniać w odmiennych ocenach dokonywanych przez młodszych i starszych. Młodszy respondenci korzystający z wielu źródeł informacji, w tym niezależnych, mają bardziej różnorodny ogląd. Starsi, będący głównie pod wpływem oficjalnego przekazu, czyli propagandy telewizyjnej, pozytywnie oceniają sytuację w kraju, rzadko dostrzegając jej negatywne aspekty.

Podobne dane uzyskujemy na wykresie 2, gdzie pokazana jest ocena sytuacji w kraju. Większość badanych Rosjan dobrze ocenia sytuację w Rosji. Znowu młodsze pokolenie jest mniej entuzjastycznie nastawione do tego, co się dzieje. Starsza generacja zdecydowanie lepiej ocenia sytuację wewnętrzną Rosji. Aczkolwiek należy podkreślić, że w każdej z kategorii wiekowych przeważają oceny pozytywne.

Wykres 1. W jakim kierunku idą sprawy w kraju? (w % N=1600)

Źródło: analizy własne na podstawie danych (BLIOM, 2023a)

Wykres 2. Ocena sytuacji kraju (w% N=1600)

Źródło: analizy własne na podstawie danych (ВЦИОМ, 2023a)

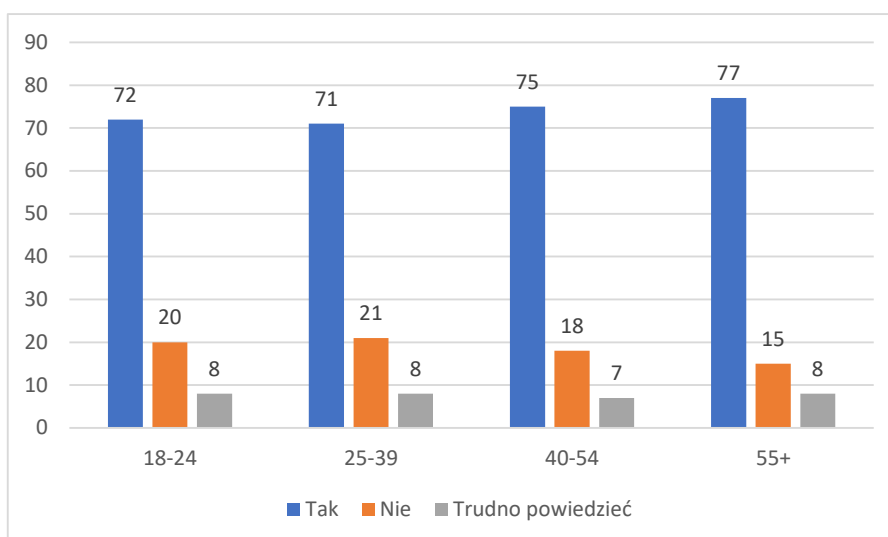
Ocena władzy

W Rosji cała władza należy do prezydenta. W związku z tym poddanie ocenie działalności prezydenta sprawia, że respondenci swoje opinie formułują na podstawie funkcjonowania całego systemu społecznego.

Według większości rosyjskiego społeczeństwa prezydent Władimir Putin jest w stanie

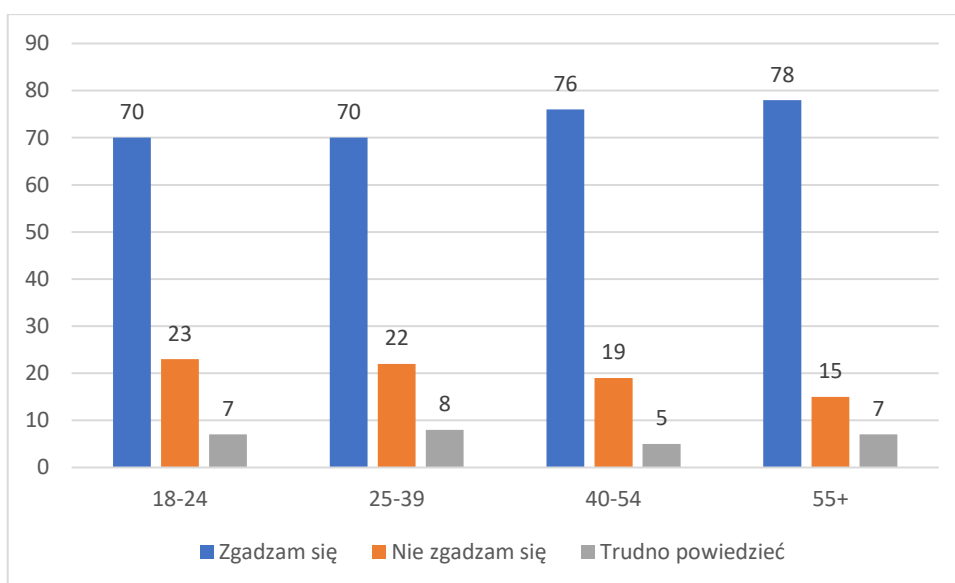
zapewnić stabilizację kraju (74%). Oznacza to, że na niespokojne czasy jest to właściwy człowiek na właściwym miejscu. Zresztą w tych samych badaniach proszono o scharakteryzowanie prezydenta Rosji. Z tych opisów wyszło, iż Putin jest postrzegany jako spokojny, energiczny, o silnej woli (ВЦИОМ, 2023d).

Na wykresie 3 można zaobserwować ocenę prezydenta w różnych grupach wiekowych. Wszystkie

Wykres 3. Czy Władimir Putin jest w stanie zapewnić stabilizację w kraju? (w % N=1600)

Źródło: analizy własne na podstawie danych (ВЦИОМ, 2023d)

Wykres 4. Putin może nie jest idealnym politykiem, ale na stanowisko prezydenta nadaje się lepiej niż inni (w % N=1600)

Źródło: analizy własne na podstawie danych (БЦИОМ, 2023d)

kategorie wiekowe pozytywnie oceniają Putina w roli prezydenta, jednakże w niewielkim stopniu postawy wobec prezydenta różnicuje wiek.

O przewadze zwolenników Władimira Putina świadczą też kolejne odpowiedzi zaprezentowane na wykresie 4. Widać powszechne poparcie dla prezydenta Rosji we wszystkich grupach wiekowych. Nieco słabsze jest w najmłodszych kohortach.

Stosunek do mniejszości seksualnych i aborcji

Jednym ze wskaźników postawy nowoczesnej i liberalnej jest stosunek do mniejszości seksualnych. Z dotychczasowych analiz prowadzonych przez rosyjskich badaczy wynika, że tutaj uwidaczniają się wpływy modernizacyjne Zachodu (Боляков, 2021).

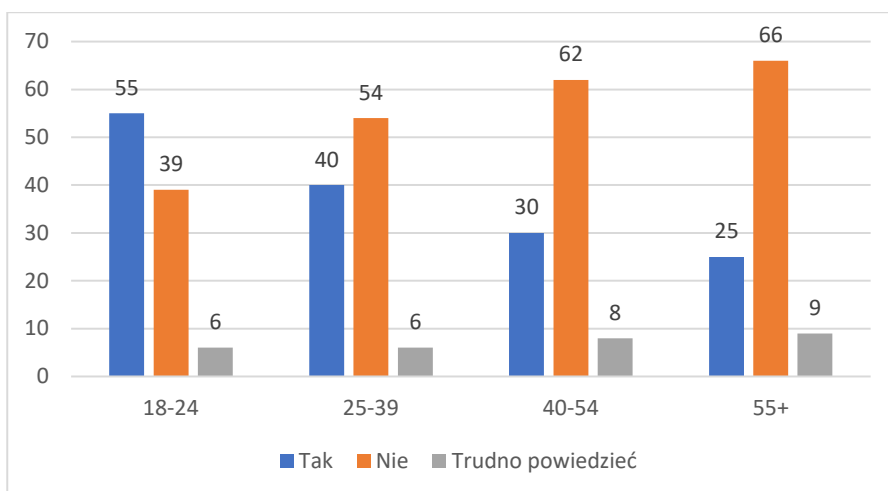
Stosunek do społeczności LGBT jest różnicowany przez wiek. Najbardziej przychylni związkom homoseksualnym są najmłodsi 18–24 (53%), w grupie 25–39 lat nie sprzeciwia się im 33%,

w starszej kategorii 40–54 lat to 23%, podczas gdy w najstarszej – 55+ – tylko 13% wyraziło akceptację takich związków (Левада-Центр, 2021).

Na wykresie 5 został zaprezentowany zróżnicowany stosunek Rosjan do praw mniejszości seksualnych. Tylko w najmłodszej grupie jest więcej zwolenników niż przeciwników tego, aby osoby homoseksualne uzyskały takie same prawa, jak inni Rosjanie.

Przeanalizowany został też stosunek do aborcji. O tym, że państwo nie powinno regulować aborcji, było przekonanych 59% osób z grupy 18–24, 58% z grupy 25–34, 43% z grupy 35–44, 47% osób mających 45–59 lat oraz 54% wśród osób 60-letnich lub starszych (БЦИОМ, 2022).

Podsumowując analizowane odpowiedzi na temat stosunku do społeczności LGBTiQ, można zobaczyć duże różnice między młodszymi i najstarszymi kategoriami wiekowymi. Najmłodsi wyrażają pozytywny stosunek i częściej aprobują te związki, starsi zaś, a szczególnie grupa wiekowa 55+, wyraża zdecydowaną dezaprobatę. Bardziej zbliżone stanowiska są wyrażane wobec aborcji, jeśli wziąć pod uwagę dostępne dane.

Wykres 5. Czy geje i lesbijki powinny cieszyć się takimi samymi prawami jak inni obywatele Rosji? (w % N=1600)

Źródło: analizy własne na podstawie danych (ВЦИОМ, 2023c)

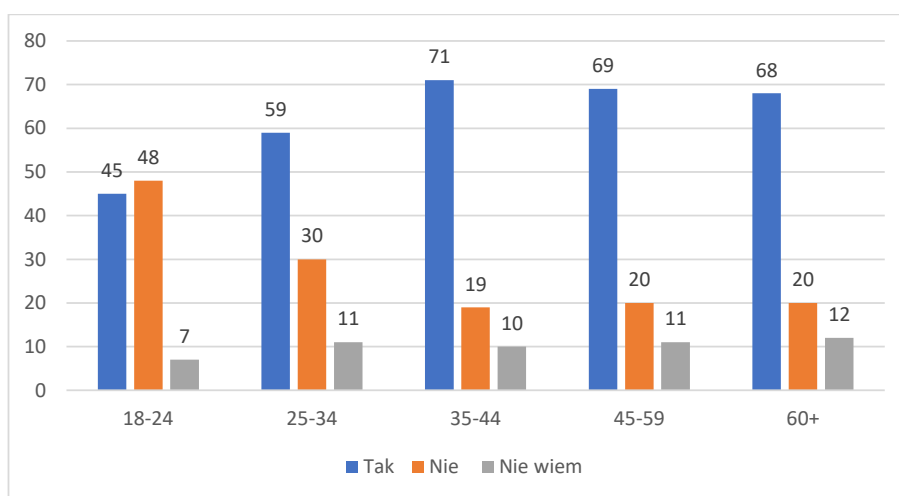
Religijność

Kolejnym analizowanym wymiarem jest stosunek do religii. Na wykresie 6 został pokazany rozkład odpowiedzi na pytanie, czy rosyjskie społeczeństwo wierzy w Boga. Wśród najmłodszej generacji Rosjan więcej jest niewierzących w Boga niż wierzących. W starszych generacjach odsetek wierzących wzrasta. Spośród najmłodszych (od 18 do 24 lat) do prawosławia przyznaje się

29%, w grupie wiekowej 25–34 to 47%, w grupie 35–44 to 60%, w kategorii wieku 45–59 lat – 60%, a w najstarszej kategorii (60 i więcej) 67%.

Za niewierzących w najmłodszej grupie (18–24) uznaje się 42%, w grupie 25–34 lat to 24%, w grupie 35–44 lat mowa o 13%, pomiędzy 45 a 59 rokiem życia to 15%, a wśród osób żyjących 60 lat lub dłużej to 16% (ВЦИОМ, 2023c).

Na podstawie uzyskanych danych na temat religijności można stwierdzić, iż młodzież rosyjska

Wykres 6. Czy Pan/Pani wierzy w Boga? (w % N=1600)

Źródło: analizy własne na podstawie danych (ВЦИОМ, 2023c)

jest niewierząca, a starsze generacje są przywiązane do religii. Jest to paradoksalne, gdyż starsi żyli w czasach Związku Radzieckiego, kiedy to religię zwalczano, młodzi zaś nie są narażeni na instytucjonalne ograniczenia. Można założyć, iż siły modernizacyjne są tutaj odpowiedzialne za sekularyzację rosyjskiej młodzieży. Takie trendy są widoczne na całym świecie w pokoleniu Z (Twenge, 2019).

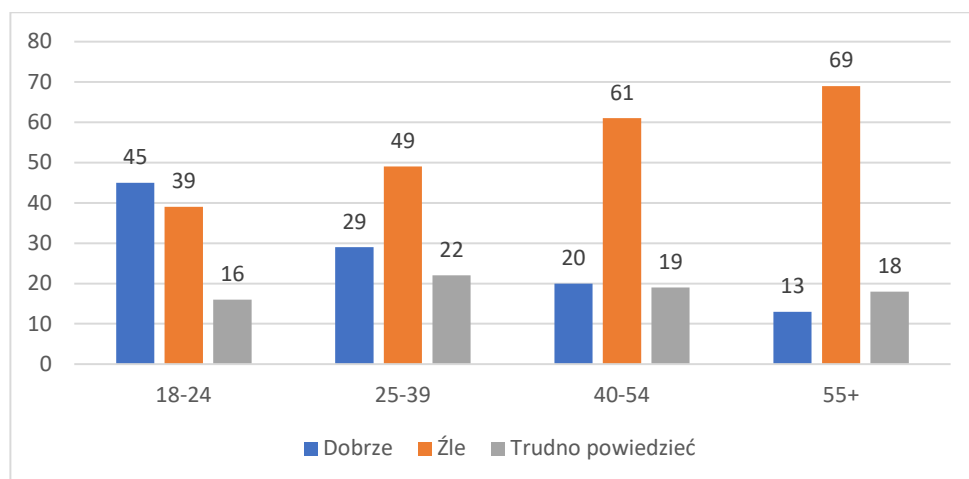
Stosunek do innych państw

Po inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę Rosja została objęta sankcjami przez Unię Europejską i Stany Zjednoczone. Sankcje wprowadzono po to, by utrudnić funkcjonowanie gospodarki

i w ten sposób niejako zmusić agresora do wycofania się z wojny na Ukrainie.

Niestety sankcje w niewielkim stopniu utrudniły życie rosyjskiemu społeczeństwu. Generalnie Rosjanie, jak pokazywano wcześniej, dobrze oceniają władzę i sytuację gospodarczą w kraju. Za wybuch wojny obarczają Ukrainę i kolektywny Zachód.

Na wykresie pokazany jest stosunek do Unii Europejskiej. Wśród najmłodszych badanych jest najwięcej pozytywnie postrzegających Unię Europejską. Wraz ze wzrostem wieku rośnie negatywny do niej stosunek. Podobnie rozkładają się postawy wobec Stanów Zjednoczonych. Najmłodszy respondenci są najczęściej przychylnie nastawieni do USA, a starsi demonstrują wrogie postawy (Левада-Центр, 2023b).

Wykres 7. Stosunek do Unii Europejskiej (w % N=1600)

Źródło: analizy własne na podstawie danych (Левада-Центр, 2023b)

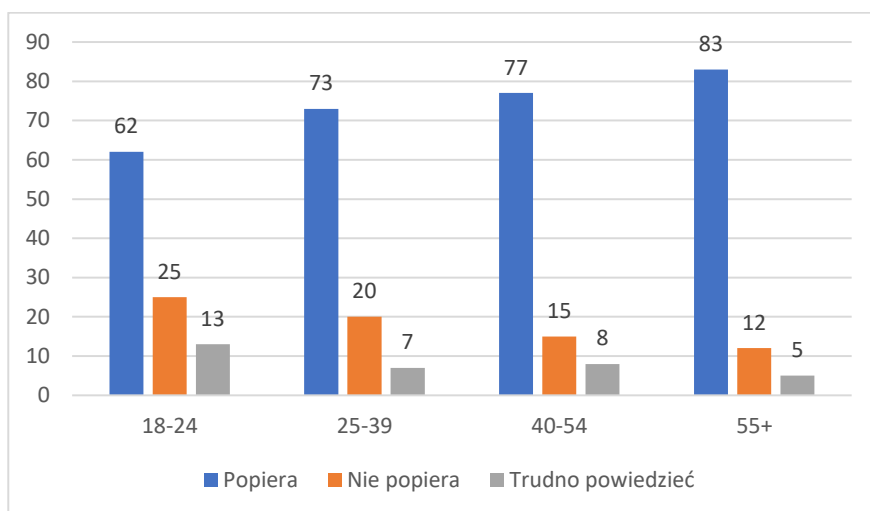
Stosunek do wojny z Ukrainą

Pamiętamy, iż młodzież na początku wojny brała udział w demonstracjach antywojennych. Dlatego można postawić pytanie, czy pod względem wsparcia dla działań wojennych Rosyjskiej Federacji będzie się różnić od starszych respondentów.

Na wykresie 8 pokazano stosunek rosyjskich respondentów do działań wojennych rosyjskiego

wojska na Ukrainie. Dane wskazują, iż w każdej grupie wiekowej zdecydowanie przeważają zwolennicy „operacji specjalnej”. Jednakże w najmłodszej grupie wiekowej jest najmniej zwolenników działań na Ukrainie. Jest ich mniej o 20 punktów procentowych niż w najstarszej generacji.

W innym pytaniu pojawia się wątek konieczności negocjacji pokojowych Rosji z Ukrainą.

Wykres 8. Poparcie dla działań wojennych wojsk rosyjskich na Ukrainie (w % N=1600)

Źródło: analizy własne na podstawie danych (Левада-Центр, 2023c)

W najmłodszej grupie (18–24) 69% popiera przystąpienie do negocjacji. W grupie między 25 a 39 rokiem życia negocjacje popiera 64%. W starszej kohorcie, od 40 do 54 lat, to 54%, w zaś najstarszej (55+) poziom akceptacji dla negocjacji wynosi 46% (Левада-Центр, 2023c).

Kondycja psychiczna

Z badań Russian Field realizowanych wśród studentów wynika, iż 1/3 respondentów miało problemy psychiczne (34%). Tyle samo badanych zetknęła się z problemami psychicznymi przyjaciół, krewnych i znajomych (34%). 27% respondentów odpowiedziało, że ani sami nie mają takich problemów, ani nie występują one u ich znajomych. Kobiety częściej niż mężczyźni deklarowały, że osobiście spotkały się z problemami psychicznymi (odpowiednio 43% i 28%). Wśród kobiet i mężczyzn odsetek osób, którzy zauważyły takie problemy u znajomych i rodziny, jest równy (Russian Field, 2022).

Kolejne odpowiedzi wskazują, iż mniej niż połowa respondentów, którzy zetknęli się z problemami psychicznymi, zwróciła się o pomoc do

specjalistów (46%). Nieco ponad połowa nie odwiedziła lekarza (52%). Do specjalistów zwróciła się większość kobiet, które miały już problemy ze swoim stanem emocjonalnym (51%). Z kolei większość mężczyzn zdecydowała się odmówić pomocy psychologicznej (60%).

Młodzi ludzie sami próbują sobie radzić ze stresem. Zdecydowana większość respondentów (51%) stwierdziła, że gdy są sami, korzystają z filmów i muzyki, aby odwrócić uwagę od stresujących sytuacji. Około jedna trzecia (32%) ankietowanych rozmawia o problemie ze znajomymi i rodziną, a 21% odpoczywa w towarzystwie innych osób (wspólne zakupy, imprezy itp.). Stres ignoruje 17% studentów, a jedynie 7% korzysta z pomocy specjalisty (psychologa, psychoterapeuty, psychiatry). Wśród respondentów, którzy wybrali opcję „inne”, znaczna część woli uprawiać sport, spacerować, grać w gry komputerowe, czytać i jeść.

Warto zaznaczyć, iż młodych Rosjan pytano czy wojna z Ukrainą wpłynęła na ich stan emocjonalny. Prawie połowa respondentów (48%) przyznała, że zdarzenie to miało negatywny wpływ na ich samopoczucie psychiczne. Jednocześnie 42% respondentów stwierdziło, że ta sytuacja na

nich nie wpłynęła. Kobiety istotnie częściej niż mężczyźni twierdziły, że wydarzenia na Ukrainie miały negatywny wpływ na ich stan emocjonalny (odpowiednio 57% do 44%) (Russian Field, 2022).

Na podstawie badań sondażowych ВЛЦИОМ można stwierdzić, iż 57% Rosjan doświadczyło stresu. W grupie wiekowej 18–24 lat aż 79%, w kategorii wiekowej 25–34 lat 66%, w grupie wiekowej 35–44 lat to 63%, w grupie 45–59 lat – 57%, a wśród najstarszych (60+) to 42% (ВЛЦИОМ, 2023b).

Widzimy, że im młodsza generacja Rosjan, tym bardziej jest narażona na stres. Badani mieli też wskazać sytuacje wywołujące stres. Jeśli weźmiemy pod uwagę najmłodszą grupę, to stres najczęściej wywołuje szkoła (30%), wojna na Ukrainie (24%), problemy finansowe (18%) i zła sytuacja ekonomiczna kraju (9%). W grupie młodych dorosłych najczęściej stres wywołuje praca (34%), wojna (24%), problemy finansowe (18%), śmierć bliskich (10%), konflikty w rodzinie (9%) (ВЛЦИОМ, 2023a). Wywiady jakościowe pokazują, iż młodzi dorośli mają trudności w wejściu w dorosłość i zazdroszczą starszym możliwości stabilizacji w minionych czasach. Dzisiaj młodzi Rosjanie muszą się zmagać z realiami społeczeństwa ryzyka (Beck, 2002). Młodzież udowadnia rodzicom, że żyjąc w czasach sowieckich, nie rozumieli swojego szczęścia: nie musieli szukać pracy, bać się zwolnień ani opóźnień w wypłacie pensji, nie gubili się w wyborze kierunków i nie płacili mnóstwo pieniędzy za wakacje (w końcu były bony związkowe). Takie nastroje można oczywiście tłumaczyć nie tyle odrzuceniem realiów rynkowych, ile ogólnym zmęczeniem coraz bardziej skomplikowanymi warunkami życia.

Mimo różnych stresów towarzyszących rosyjskiemu społeczeństwu dane na temat dobrostanu wskazują, iż jest on na wysokim poziomie szczególnie wśród młodzieży. Badania ВЛЦИОМ z maja 2023 r. pokazują, iż w całej zbiorowości 61% było zadowolonych z życia. W grupie od 18 do 24 lat to 72%, w grupie od 25 do 34 to 65%, w kategorii 35–54 – 57%, w najstarszych zaś (55+) to 59% (ВЛЦИОМ, 2023a). Wysoki dobrostan

psychologiczny młodzieży może tłumaczyć cebulowa teoria szczęścia Janusza Czapińskiego (2004). Zakłada ona, że są trzy warstwy bądź poziomy dobrostanu psychicznego. Najgłębszy, zdeterminowany genetycznie, nie zawsze i nie w pełni subiektywnie doświadczany, to wola życia. Poziom pośredni odpowiada hedonistycznym (bilans emocjonalny i ogólne satysfakcje) oraz niektórym eudajmonistycznym (poczucie sensu życia) miarom dobrostanu, tzn. subiektywnie doświadczanej wartości własnego życia. Trzecią, najbardziej zewnętrzną warstwę cebuli szczęścia stanowią bieżące doświadczenia afektywne oraz satysfakcje cząstkowe odnoszące się do konkretnych aspektów życia, np. praca, rodzina, finanse. Dlatego też wola życia u młodych jest najwyższa i manifestuje się zadowoleniem z niego. W sytuacji wojny i sankcji poziom deprywacji może być wyższy, co manifestuje się większym stresem wśród młodzieży. Starsi nie są nakierowani na konsumpcję nowości, więc te utrudnienia im nie przeszkadzają.

Dyskusja

Wyniki badań wskazują, że rosyjska młodzież jest zróżnicowana. Trudno ją zakwalifikować *en bloc* do jednej, spójnej kategorii. Niewątpliwie ma kilka cech, które pozwalają o niej mówić, iż przynależy do pokolenia iGen. Według dziesięciu trendów, jakie zidentyfikowała Jean Twenge (2019, s. 11), niewątpliwie rosyjska młodzież większość czasu przebywa w Internecie, ma problemy ze zdrowiem psychicznym, jest niereligijna oraz inkluzyjna. Wymienione cechy nie tylko pozwalają stwierdzić, że młodzież Rosyjska jest częścią pokolenia Z, ale także iż na tym obszarze powstaje spory dystans pokoleniowy między młodymi i starszymi Rosjanami. Możemy mówić o pojawieniu się luki pokoleniowej w sferze wykorzystania nowych technologii, religijności, stosunku do mniejszości seksualnych, stosunku do Zachodu. Można to wyjaśnić odmiennymi procesami

socjalizacji starszych i młodszych generacji. Mamy tu odwrócenie pokoleniowe, o którym pisała Margaret Mead (2000), i widzimy dominację kultury prefiguratywnej, w której młodzież jest nośnikiem i sprawcą zmian.

Duże podobieństwo między młodszymi i starszymi widzimy zaś w przypadku postaw systemowych. W kwestiach związanych z stosunkiem do prezydenta Putina, oceny sytuacji w kraju, poparcia dla wkroczenia wojska rosyjskich na Ukrainę młodzież jest podobna do starszego pokolenia.

Można zatem stwierdzić, iż luka pokoleniowa pojawia się głównie w sferze obyczajowej, a w sferze politycznej jej nie widać. Jest to zgodne z wynikami innych badań, w których młodzież rosyjska częściej niż młodzież z innych postkomunistycznych państw zgłaszała preferencje autorytarnej władzy (Szafraniec i in., 2017, s. 221).

Analizy wykorzystania sieci internetowych wskazują, iż rosyjska młodzież jest cyfrowym pokoleniem, to zaś w przeciwieństwie do starszego pokolenia, wykorzystującego telewizję w celu poszukiwania informacji z kraju i zagranicy. Młodzi pytani w badaniach jakościowych zdają sobie sprawę z faktu, że telewizja jest pod kontrolą rządu: „głosem państwa i rządu”, „tym, co chcą nam pokazać”, „tym, czego potrzebują nasi przywódcy”; w telewizji jest „dużo cenzury”, „wiele przemilcza się”, „to dom wariatów”, „degradacja” i „zombifikacja” (Bołkob, 2021). Jednakże młodzież nie może w pełni korzystać z sieci internetowej i traktować stron www jako źródła niezależnego przekazu, gdyż są one cenzurowane, podlegając ścisłej kontroli. Młodzieży może się wydawać, iż jest niezależna, gdyż korzysta z Internetu, jednakże otrzymuje w nim podobny przekaz do tego z telewizji. Za tą hipotezą przemawia duże podobieństwo między starszą a młodszą generacją w kwestii oceny władzy, warunków życia czy stosunku do wojny z Ukrainą. Jeszcze przed wojną z Ukrainą w Rosji trwało systematyczne oczyszczanie cyberprzestrzeni z publikacji prezentujących alternatywne punkty widzenia krytykujące reżim polityczny. Wiele

niezależnych stron internetowych uznano za tworzone przez zagranicznych agentów, wiele zmuszono do zamknięcia (Bołkob, 2021). Biorąc pod uwagę aktywność młodych Rosjan w Internecie (niezależnie od tego, jaki on jest), należy stwierdzić, że młodzież należy do globalnego pokolenia Internetu iGen (Twenge, 2019). O ile jednak Internet pomógł społeczeństwu Afryki Północnej usunąć totalitarną władzę w czasie Arabskiej Wiosny (Castells, 2013), o tyle w Rosji, Białorusi, Chinach jest on ściśle podporządkowany władzy i stanowi tubę propagandową.

Patrząc na wysoki poziom poparcia młodzieży do rządów Putina, należy stwierdzić, iż rosyjska młodzież jest konformistyczna. Potwierdzają tę tezę wcześniejsze obserwacje. Badacze uważają, iż przez wiele lat, aż do połowy 2018 r., młodzi Rosjanie w wieku poniżej 25–30 lat wykazywali najwyższy poziom poparcia dla władzy – na równi ze starszymi obywatelami (Bołkob, 2018). Po próbie kontestacji systemu i udziale w protestach w 2021 r. przeciwko aresztowaniu Nawalnego obecnie rosyjska młodzież wróciła do *status quo ante*.

Należy podkreślić przy tym, że rosyjska młodzież w przypadku sprzeciwu wobec władzy jest narażona na represje. Jeszcze przed wybuchem wojny na Ukrainie w badaniach jakościowych młodzież mówiła, że udział w wiecach, działalność opozycyjna, a nawet pisanie krytycznych postów na portalach społecznościowych może skutkować karą w postaci pałki policyjnej, grzywną, aresztem administracyjnym, postępowaniem karnym lub „skazaniem za ekstremizm”. Za otwarte wyrażanie protestu „teraz grozi albo grzywna, albo więzienie” (Bołkob, 2021).

Konformizm młodzieży nie tylko wynika z zastraszania i ograniczania swobód przez władzę, ale ma też przyczyny strukturalne. Mianowicie, jak podają badacze, młodzi dorośli nie wierzą w zmiany i są rozczarowani swoim życiem. W miarę dorastania uczucia te nasilają się, a zainteresowanie zmianami maleje pod ciężarem narastających problemów – jak splata kredytu

hipotecznego, znalezienie pracy w obliczu jej braku itp. Część respondentów skarżyła się na zrujnowanie swojego życia przez prowadzenie małej firmy w czasie pandemii, trudności w znalezieniu miejsca dla swoich dzieci w przedszkolu, wysokie koszty przygotowania do szkoły, brak pieniędzy na utrzymanie rodziny (Волков, 2021). Tak wygląda proza życia, nastroje kontestacji przegrywają z codziennymi trudnościami, którym należy podołać.

Rosyjska młodzież w konfrontacji z systemem jest skazana na porażkę. Dorosłych w wieku poniżej 35 lat jest około 30 mln. Z tej grupy do wyborów chodzi około 1/3. Dlatego też siła nacisku młodych wyborców jest niewielka. Dzieje się tak, ponieważ młodzi nie wierzą w zmiany, a gdyby nawet wierzyli, to i tak cała opozycja jest koncesjonowana przez władzę i wybór jej przedstawicieli do zmian nie prowadzi.

Biorąc pod uwagę wszystkie cechy rosyjskiej młodzieży, należy stwierdzić, że będzie ona kontynuować kurs obrany przez Putina. Młodzież jest nastawiona konformistycznie i popiera politykę agresji, wojny z sąsiednimi państwami. Co dziwne, nie odstrasza jej nawet pobór do wojska czy sankcje nałożone przez Unię Europejską. Z sankcji jedynie blokada kart visa oraz wycofanie się zachodnich firm było dotkliwe dla młodzieży: Utrudnienie konsumpcji przez blokadę zakupów zagranicznych marek w zagranicznych sklepach zostało niewątpliwie boleśnie odebrane. Jednakże w zamian pojawiają się chińskie marki, które zastępują te zachodnie. Widać zatem, że młodzież adaptuje się do zmian, a jej potencjał kontestacyjny może być zwrócony wobec zewnętrznych wrogów Rosji.

Bibliografia

- Babbie, E. (2003). *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Castells, M. (2013). *Sieci oburzenia i nadziei. Ruchy społeczne w erze Internetu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chałasiński, J. (1969). *Społeczeństwo i wychowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Czapiński, J. (2004). *Psychologiczne teorie szczęścia*. W: J. Czapiński (red.), *Psychologia pozytywna* (s. 51–102). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Mannheim, K. (2011). *Problem młodzieży w nowoczesnym społeczeństwie*. W: K. Szafraniec (red.), *Młodzież jako problem i jako wyzwanie nowoczesności* (s. 11–31). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Mead, M. (2000). *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szafraniec, K. (2011). *Młodzi*. Warszawa: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów.
- Szafraniec, K., Domalewski, J., Wasielewski, K., Szymborski, P., Wernierowicz, M. (2017). *Zmiana warty, Młode pokolenia transformacji we wschodniej Europie*. Warszawa: Scholar.
- Twenge, J. (2019). *iGen*. Sopot: Smak Słowa.
- Wrzesień, W. (2013). *Krótką historią młodzieżowej subkulturowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Волков, Д. (2018). *Чем российская молодежь отличается от своих родителей // Ведомости*. Pozyskano z: <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2018/12/05/788410-rossijskaya-molodezh>. (pobrano 11.11.2023).
- Волков, Д. (2021). *Молодежь от Москвы до Брянска. Приведет ли смена поколений к модернизации страны?* Pozyskano z: <https://www.levada.ru/2021/11/25/molodezh-ot-moskvy-do-bryanska-privedet-li-smena-pokolenij-k-modernizatsii-strany/> (pobrano 03.11.2023).
- Волков, Д., Гончаров, С., Снеговая, М. (2020). *Гражданский активизм российской молодежи*. Pozyskano z: https://www.levada.ru/2020/10/01/grazhdanskij-aktivizm-rossijskoj-molodezhi/#_ftn2 (pobrano 06.11.2023).
- Левада-Центр (2021). *Отношение россиян к ЛГБТ людям*. Pozyskano z: <https://www.levada.ru/2021/10/15/otnoshenie-rossiyan-k-lgbt-lyudyam/> (pobrano 05.11.2023).
- Левада-Центр (2022). *Российско-американские отношения*. Pozyskano z: <https://www.levada.ru/2022/05/25/rossijsko-amerikanskie-otnosheniya/> (pobrano 05.11.2023).
- Левада-Центр (2023a). *Основные источники информации и популярные журналисты*. Pozyskano z: <https://www.levada.ru/2023/04/20/osnovnye-istochniki-informatsii-i-populyarnye-zhurnalisty/> (pobrano 06.11.2023).
- Левада-Центр (2023b). *Великие страны, отношение к США, ЕС, Китаю и Украине, гражданам этих стран*. Pozyskano z: <https://www.levada.ru/2023/09/12/velikie-strany-otnoshenie-k-ssha-es-kitayu-i-ukraine-grazhdanam-etih-stran/> (pobrano 07.11.2023).
- Левада-Центр (2023c). *Конфликт с Украиной: оценки октября 2023 года*. Pozyskano z: <https://www.levada.ru/2023/10/31/konflikt-s-ukrainoj-otsenki-oktyabrya2023-goda/> (pobrano 07.11.2023).
- ОВД-Инфо (2022). *Репрессии в России в 2022 году*. Pozyskano z: <https://data.ovd.info/repressii-v-rossii-v-2022-godu#1>. (pobrano 01.11.2023).
- Роскомсвобода (2022). *В 2022 году власти заблокировали более 247 тысяч интернет-ресурсов*. Pozyskano z: <https://roskomsvoboda.org/post/o-blokirovkah/> (pobrano 09.11.2023).
- Russian Field (2022). *Грустное ментальное самочувствие поколение: российской молодежи*. Pozyskano z: <https://russianfield.com/depressia> (pobrano 07.11.2023).
- ВЦИОМ (2022). *Прерывание беременности: за, против и какова роль государства*. Pozyskano z: <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/preryvanie-beremennosti-za-protiv-i-kakova-rol-gosudarstva> (pobrano 05.11.2023).
- ВЦИОМ (2023a). *Социальное самочувствие: мониторинг*. Pozyskano z: <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/socialnoe-samochnuvstvie-monitoring-19062023> (pobrano 07.11.2023).

ВЦИОМ (2023b). *Стресс – и как с ним бороться?* (2023). Pozyskano z: <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/stress-i-kak-s-nim-borotsja> (pobrano 07.11.2023).

ВЦИОМ (2023c). *Религия и общество: мониторинг*. Pozyskano z: <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/religija-i-obshchestvo-monitoring> (pobrano 02.11.2023).

ВЦИОМ (2023d). *Президент России: образ политика и оценки деятельности*. Pozyskano z: <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/prezident-rossii-obraz-politika-i-ocenki-dejatelnosti> (pobrano 10.11.2023).